

Kunst

SEIZOENSOVERZICHT DE KEUZE VAN DE VOLKSKRANT-RECENSENTEN

Grote thema's op grote podia

Lange tijd lieten Nederlandse regisseurs de grote zaal een beetje links liggen, maar dit seizoen lijken ze hem te hebben herontdekt. Ze maakten er sterk geëngageerde theatervoorstellingen. Opmerkelijk: vooral vrouwelijke theatermakers trekken zich het lot van de wereld aan. Door **Hein Janssen**

Er werd dit seizoen in het theater meer dan gewoonlijk met angst en beven naar de vaderlandse politiek gekeken. Eerst naar de gemeenteraadsverkiezingen in maart, en pas geleden naar die voor de Tweede Kamer. Zal de gesubsidieerde kunst, en dus ook een belangrijk deel van het theater, de weerbarstigste politieke ontwikkelingen kunnen weerstaan? En als er op kunst bezuinigd moet worden, zoals inmiddels vaststaat, hoeveel zal dat dan zijn en waar vallen de klappen?

Misschien juist om zijn bestaansrecht te onderstrepen waren in het gesubsidieerd theater dit jaar meer dan ooit voorstellingen te zien over sociale, maatschappelijke en politieke onderwerpen. Gelukkig geen partijpolitiek - er was dit seizoen niet één voorstelling waarin de PVV ter sprake kwam, dan wel een geblondeerde operetteprins het podium betrad - maar het theater ging wel over zaken die voortkomen uit repressie, oorlog en onderdrukking. Over wat oorlog voor gewone mensen betekent, over dode soldaten en verkrachte moeders, over prostitutie en porno.

Dat is dapper, want juist onderwerpen als de positie van vluchtelingen, integratie en uitsluiting van mensen spelen kunstvijandige, populistische politici in de kaart. Weg met die linkse hobby's en geëngageerde elitekunst - dat is in die kringen het adagium. Maar door te kiezen voor actuele onderwerpen en niet voor de zoveelste keurige Tsjechov of mooi geënsceerde Shakespeare, bewijst het gesubsidieerde toneel zijn bestaansrecht, ook in woelige tijden.

Opvallend is dat die onderwerpkeuze niet beperkt blijft tot kleine theatergroepen in achterafzaaltjes. Ook op de grote toneelpodia is het engagement volop vertegenwoordigd. Het zijn voornamelijk vrouwelijke theatermakers die zich het lot van de wereld aantrekken, dikwijls in persoonlijke vertellingen over klein leed dat door grote omstandigheden wordt veroorzaakt. Ola Mafaalani, die sinds anderhalf jaar het Noord-Nederlands Toneel leidt, heeft zich intussen laten kennen als een regisseur met een ongebreidelde ideeënrijkdom, waarvan er soms te veel in haar voorstellingen

terecht komt. In *Elf Minuten*, gebaseerd op een roman van Paulo Coelho, gaat het over vrouwen die hun lichaam verkopen, en waartoe dat kan leiden. Toegankelijk en warmbloedig theater, maar met een overdaad aan invallen en showy elementen. Daardoor wordt het soms net iets te veel. *Blonde Greet* uit Albert Mols' *Wat zien ik?!*, en net te weinig schrijnend. Hoewel in een hartverscheurende monoloog van een heroïnehoortje wel weer alle tragiek van deze straatmadelieven duidelijk wordt gemaakt.

Veel meedogenlozer is Susanne Kennedy die bij het Nationale Toneel al een paar jaar de kans krijgt zich te ontwikkelen en onlangs Elfriede Jelineks *Over dieren* regisseerde. Over heel erg foute mannen, en vrouwen die dat proberen te weerstaan. Mede gebaseerd op afgeluisterde gesprekken met een escortbureau waarin het gaat over speciale wensen: maagden, anale penetratie en hoeveel het kost zonder condoom. Bij het RO Theater kiest Alize Zandwijk al een paar jaar voor onvervalst engagement en onomwonden partij voor de minderbedeelden. Dit seizoen resulteerde dat onder meer in *Branden*, een even authentieke als ook onevenwichtige hommage aan de echte slachtoffers van de oorlog: de verkrachte vrouwen die hun zonen verliezen. Mirjam Koen tenslotte completeerde het kwartet vrouwelijke regisseurs met het poëtische *Huis van de Stilte* naar de roman van Pamuk.

Allemaal regisseurs die deze grote thema's ook willen vertellen op grote podia. Na een aantal jaren van betrekkelijke desinteresse voor de grote zaal, lijkt dit seizoen de belangstelling daarvoor weer toe te nemen. Bij Toneelgroep Oostpool, waar Erik Whien en Marcus Azzini zich een slag in de rondte regisseren, is met grote

daadkracht een mix ontstaan van nieuw repertoire in de kleine zaal en klassieke toneelstukken (*Van de brug af gezien*) en romanbewerkingen (*Orlando*) in de grote zaal. Met name Erik Whien voelde zich in *Van de brug af gezien* met opvallend gemak thuis in de schouwburgzaal. Het hele podium werd gebruikt, er viel van alles (en gelukkig ook functioneel) uit de lucht, er was een levendige mise-en-scène, en het ging ook nog ergens over.

Azzini en Whien zijn betrekkelijk jonge makers die in Arnhem door kunnen groeien. Maar aan Susanne Kennedy en de Vlaamse Julie Van den Berghe (1981) - die dit jaar afstudeert aan de Amsterdamse Theaterschool en nu al als een groot talent geldt - wordt intussen hevig getrokken. Beide vrouwen gaan komend jaar aan de slag bij NTGent en de Münchner Kammerspiele, want dat zijn op dit moment kennelijk de plekken waar internationaal werk aan de winkel is. Voor het Nederlandse theater is het jammer dat deze talenten, nog voordat ze volledig tot wasdom zijn gekomen, al worden weggekaapt.

De hang naar internationale status en erkenning is overigens een niet meer te stuiten ontwikkeling. Op dit moment maken regisseurs als Ivo van Hove, Johan Simons, Guy Cassiers, Luk Perceval en Theu Boermans een voorstelling in het buitenland. Er zijn diverse co-producties in de maak, bui-

tenlandse regisseurs gaan in Nederland aan de slag en Pierre Bokma debuteert in oktober in München. Het is een va-et-vient van groepen, acteurs en regisseurs, waarbij niet altijd duidelijk is wat de artistieke meerwaarde ervan is voor het Nederlandse publiek.

Intussen is het theateraanbod overvloediger dan ooit. Door allerlei fondsen, productiehuisen, structurele dan wel tijdelijk subsidies kan er overal in het land, in kleine en grote zalen, op locatie en festivals, en zelfs bij mensen thuis theater worden gemaakt. In het traditionele seizoensoverzicht van *de Volkskrant*-critici komt dit jaar niet één voorstelling in alle drie de lijstjes voor. En dat terwijl recensenten beroepshalve (en als het goed is uit passie) erg veel zien. Het onderstreept de enorme hoeveelheid en diversiteit aan voorstellingen. Helaas valt ook te constateren dat kwantiteit niet altijd wordt omgezet in kwaliteit. Uiteraard is er altijd wel een

Scènes uit *Branden* van regisseur Alize Zandwijk; *Van de brug af gezien* van Erik Whien; *Elf minuten* van Ola Mafaalani; *Van de brug af gezien* en *Over dieren* van Susanne Kennedy.

Foto's Leo van Velzen, Sanne Peper, Reyer Boxem, Deen van Meer

toplijstje samen te stellen, maar veel voorstellingen zijn ook snel weer vergeten.

Gek genoeg lijkt aan die expansie nog geen eind gekomen. Ook de vrije producenten brengen steeds meer toneelproducties uit. En er worden nog steeds nieuwe theaters gebouwd, waar al die voorstellingen straks moeten worden gespeeld - zoals het De La Mar Theater in Amsterdam dat zijn voltooiing nadert. Nu nog een publiek dat al dat moois wil gaan zien. Of anders toch maar een bescheiden productiedwang, voordat de politiek ingrijpt.

THEATERTOPIEN

Hein Janssen

1. Gif van Lot Vekemans door NTGent, regie Johan Simons.
Indringend kamerspel over de verwerking van verdriet. Man en vrouw komen elkaar na jaren weer tegen op de begraafplaats van hun zoontje. Met een excellent acteren van Elsie de Brauw en Steven van Watermeulen.

2. Over Dieren van Elfriede Jelinek door het Nationale Toneel, regie Susanne Kennedy.
Over vrouwen mishandeling, onderdrukking en perversiteiten, in even woedende als heldere tekst van Jelinek. Met *good old* Antoinette Jelgersma als dé acteursontdekking van het seizoen, die de meedogenloze regie van Kennedy alsnog menselijke trekjes geeft.

3. Amora van Peer Wittenbols door Het Zuidelijk Toneel, regie Rob Ligthert.
Nieuw stuk van Wittenbols waarin met ironie de tragiek van onnodige oorlogsdoden aan de orde wordt gesteld – van de Grieken tot aan Uruzgan. In rake openlucht-regie van Rob Ligthert.

4. Van de brug af gezien van Arthur Miller door Toneelgroep Oostpool, regie Erik Whien.
Amerikaanse klassieker van Miller over broeierige spanning in immigrantengezin en familie-eer. Over willen meedoen, maar buitenge-

sloten worden. Sterk gespeeld door Ali Ben Horsting, en fraai afgestoft in brutale grote-zaalregie van Erik Whien.

5. Rosencrantz and Guildenstern are dead van Tom Stoppard door 't Barre Land.
'Wat een verfijnde kwelling – geboeid gehouden worden zonder ooit echt helderheid te krijgen'. Citaat van Guildenstern, en geheel van toepassing op deze intelligente en erg grappige voorstelling vanuit de coulissen van Hamlet.

Gif.

Foto Phile Deprez

6. Rail Gourmet van Annelies Verbeke door Wunderbaum.
Mooi geschreven drieluik over moderne mensen (onder wie een politica in het Europees parlement en een mislukt schrijver) op zoek naar zingeving. De harde, grauwe werkelijkheid wordt tenslotte bestreden met grenzeloze fantasieën, in een door dit collectief strak gespeelde voorstelling.

7. De dienaar van de schoonheid van Jan Fabre door Troubleyn.
Met als metafoor het aloude vlooientheater, probeert acteur Dirk Roofthoof als poppenspeler voor altijd en eeuwig onzichtbaar te worden. Fabres gelaagde en soms bitterzoete tekst mondt uit in één grote verdwijntruc.

8. Ghetto van Herman Heijermans door Het Toneel Speelt, regie Jaap Spijkers.
Vergeten stuk van Heijermans gelukkig weer terug in het theater. In vormvaste en theatrale regie van Spijkers speelt Mark Rietman een blinde Joodse voddenboer die vergeefs strijdt tegen vooroordelen, onrecht en intolerantie en daarin grenzen overschrijft.

Tot hier en niet verder.
Het was een matig, en middelmatig seizoen, met veel 'wel aardige' voorstellingen, maar wel aardig is niet goed genoeg. Een paar ontroerende, knappe en extreme voorstellingen staan overigens niet op dit lijstje. Bijvoorbeeld omdat ze in het buitenland zijn gemaakt en maar een paar keer hier te zien waren (*Rechnitz* uit München, *Hamlet* uit Berlijn).

THEATERTOPIEN

Karin Veraart

1 De man zonder eigenschappen I van Robert Musil door Het Toneelhuis, regie Guy Cassiers.
Prachtig vormgegeven, ingenieus uitgedachte en gepresenteerde theaterbewerking van het eerste – opnieuw actuele – deel van Musils 'onvoltooid symfonie' die politieke satire en een liefdesverhaal vervecht.

2 Teorema naar Pier Paolo Pasolini door Toneelgroep Amsterdam, regie Ivo van Hove.
Indrukwekkend, duister beeld van een gezin in verval naar de film en roman van Pasolini. Strak geënceneerd en sterk geacteed door, onder anderen, Eelco Smits als de zoon des huizes en Jacob Derwig als afstandelijke vader.

3 Rosencrantz & Guildenstern are dead van Tom Stoppard door 't Barre Land.
Oergeestige en supergetimede voorstelling op basis van Stoppards stuk, waarin heerlijk wordt gegoocheld met parallele werkelijkheden en waarin de acteurs van dit Utrechts collectief je voortdurend verbazen en vermaken, met ook een hoop geknutsel.

4 Ubu van Alfred Jarry/Simon Stephens door Toneelgroep Amsterdam/Schauspielhaus Essen, regie Sebastian Nübling.
Geslaagde co-productie in het kader van Ruhr 2010/Culturele Hoofdstad, gespeeld in een razend tempo en met een specifiek, zelf ge-

construeerd taalgebruik. Frieda Pittoors is hierin echt overrompend.

5 Mathilde van Louis van Beek door Theaterproductiehuis Zeelandia, regie Paula Bangels.
Van Beek schreef zelf een prachtig stuk over Zeeuwse diva, levend kunstwerk en icoon van de Nederlandse jetset Mathilde Willink – en speelt (en zingt) ook de titelrol bij Theaterproductiehuis Zeelandia. Knap, geestig en ontroerend.

6 Reigen ad lib naar Arthur Schnitzler door Dood Paard.
Kuno Bakker, Manja Topper en Gillis Biesheuvel maken samen met gastspelers een erotisch, duister feestje van Arthur Schnitzlers bekendste stuk over het decadente leven in Wenen rond 1900.

De man zonder eigenschappen

Foto Koen Broos

7 Julius Caesar door NTGent, tekst/regie Peter Verhelst.
Verhelst schiep een eigen Caesar en Brutus, in een angstaanjagende, tijdloze setting met Aus Greidanus jr. als indrukwekkende titelheld en Kristof van Boven als griezelig dociele Brutus.

8 New Electric Ballroom van Enda Walsh door het Nationale Toneel, regie Susanne Kennedy.
Kennedy maakt dit seizoen haar reputatie van een van de momenteel interessantste jonge makers waar; in deze regie zijn Nettie Blanken en Juul Vrijdag verlopen zussen die elkaar gevangen houden in een macaber universum waarin een vishandelaar (Jochum ten Haaf) doodstil aan de muur hangt.

9 Orlando van Virginia Woolf door Toneelgroep Oostpool, regie Marcus Azzini.
Maria Kraakman speelt een fraaie Orlando in sobere, slimme regie waarin ook de andere acteurs mooi kunnen laten zien wat ze in huis hebben.

10 Szymborska! van en door Marlies Heuer, Ria Eimers en Jan Kuijken, regie Paul Knieriem.
Muziektheater voorstelling op basis van het werk van de Poolse dichteres, met prachtige cello- en pianomuziek, twintig gedichten en spannend spel van de twee actrices.

Teleurstelling: De Fantasten van Robert Musil door De Tijd, regie Lucas Vandervost.
Hooggespannen verwachtingen werden niet ingelost bij deze sobere, saaie encenering. Personages zonder vaste overtuiging of doel praten in pakweg een uurtje of vier heel wat af, maar uiteindelijk luis-ter je niet meer; slechts een paar acteurs konden echt uit de voeten met hun zware tekstmateriaal.

THEATERTOPIEN

Vincent Kouters

1 Wachten op Godot van Samuel Beckett door Oostpool, regie Erik Whien.
Overbekende klassieker krijgt een geraffineerde make-over van regisseur Whien en blijkt toch een tijdloos verhaal. Foutloos geënceneerd en gespeeld. Vooral komisch duo Sanne den Hartogh en Stefan Rokebrand valt op als eigentijdse Vladimir en Estragon.

2 Kokoschka live! door Veenfabriek/Warme Winkel/Nieuw West.
Kokoschka's woeste, kleurrijke schilderijen komen tot leven in de buitensporige collagevoorstelling van deze eigengereide supergroep. Een verrassende remix van mime, muziek en beeldende kunst is het waanzinnige resultaat.

3 Nature or nurture, tekst en regie Alexandra Broeder.
Broeder regisseert kinderen die volwassenen spelen die terugverlangen naar hun kindertijd. Dankzij de compromisloze vorm van de voorstelling en de toewijding van de jonge acteurs ontpopt zich een angstaanjagend drama.

4 De opgaande zon van Herman Heijermans door Toneelgroep Maastricht, regie Arie de Mol.
Muzikaal en flitsend theater was altijd al Arie de Mols sterkst kant. Maar dat hij zelfs van een tikkeltje ouderwets sociaal-realistisch stuk een meeslepende smartlap kan maken, is bewonderenswaardig. De jonge cast speelt als een trein.

5 Dit is mijn vader door Huis van Bourgondië/Ilay den Boer.

Met zijn geheel persoonlijke manier van theater maken doet Ilay den Boer dit jaar op spectaculaire wijze van zich horen. In het slimme *Dit is mijn vader* maakt hij zijn publiek op slinkse wijze deelgenoot van de worsteling met zijn Joodse identiteit.

6 Van de brug af gezien van Artur Miller door Oostpool, regie Erik Whien.
Andermaal dit seizoen levert Oostpool een onwaarschijnlijk mooie interpretatie af van een terecht klassieke toneeltekst over integratie en economische malaise. Ditmaal vallen op: het sterke toneelbeeld en de fantastisch spelende cast die enkele hartverscheurende scènes ten beste geeft.

Wachten op Godot

Foto Sanne Peper

7 Berm van Rik van den Bos door Bellevue Lunchtheater, regie Gerardjan Rijnders.
De puntig geschreven toneeltekst, het modderige toneelbeeld en het innemende spel van de 84-jarige Henry Orri en haar dochter – alles klopt aan dit indrukwekkend staaltje lunchtheater.

8 Blue remembered hills van Dennis Potter door De Roovers.
Subliem geacteerde locatievoorstelling waarin het naïeve – want vanuit het kindperspectief vertelde – oorlogsverhaal van Potter op aangrijpende wijze wordt getoond. Oorlogje spelen was niet eerder zo huiveringwekkend.

9 Over dieren van Elfriede Jelinek door Het Nationale Toneel, regie Susanne Kennedy.
De meest verontrustende theatervoorstelling van het jaar komt van de hand van regietalent Susanne Kennedy, die een hermetische tekst van Elfriede Jelinek binnenstebuiten keert en enceneert als perverse peepshow. Antoinette Jelgersma regeert als een hoer *from hell*.

10 De lange nasleep van een korte mededeling van Magne van den Berg door Toneelschuur Producties, regie Joeri Vos.
René van 't Hof, Willem de Wolf, José Kuijpers en Jaap ten Holt spelen deze droogkomische roddel- en achterklaptekst als een subtiele klucht vol dodelijke, terloopse opmerkingen.

Teleurstelling: Extreem, MTV en Rick Engelkes, regie Sarah Moeremans.
De oubollige en moralistische, Amerikaanse tekst, die MTV om duistere redenen geschikt achtte voor een jong theaterpubliek, is zo barslecht dat regisseur Sarah Moeremans zich helaas genoodzaakt zag deze met veel nepbloed, harde muziek en een grotesk acterende Birgit Schuurman te overstemmen.